

Література

1. Зуйкова Т.А. Модернизация высшего социологического образования (управленческий аспект) : дис. ... канд. социол. наук : 22.00.08 / Т.А. Зуйкова. – М., 2005. – 167 с.
2. Победа Н.А. Социотехнические аспекты современного социологического образования в Украине / Н.А. Победа, В.И. Подшивалкина // Харьковские социологические чтения-95 : докл. и сообщ. участников. – Харьков, 1995. – С. 131–136.
3. Подшивалкина В.И. Социальные технологии и современное
4. социологическое образование / В.И. Подшивалкина // Образование в современном обществе: проблема, теория, практика : мат. межд. научн.-практ. конф. – Одесса, 1996. – С. 235–237.
5. Филиппов Ф.Р. Социология образования / Ф.Р. Филиппов // Социолог. исслед. – 1996 – № 8–9. – С. 45–52.
6. Харчева В.Г. Высшая школа в зеркале социологии / В.Г. Харчева, Ф.Э. Шереги // Социологические исследования. – 1994. – № 12. – С. 41–51.

МАТВЄЄВА О.О.

УЯВА – ВНУТРІШНІЙ ОБ'ЄДНУВАЛЬНИЙ ФАКТОР У ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Спрямованість освіти України на створення умов для формування в дітей і молодого покоління цілісної наукової картини світу, розвиток творчих здібностей і здатності до самостійного наукового пізнання висуває високі вимоги до професійної підготовки вчителів музики, зокрема до формування їхньої творчої уяви, що забезпечує нестандартне вирішення проблем у практичній діяльності, можливість відтворювати та створювати музичні образи, проектувати, здійснювати й оцінювати свою музично-педагогічну діяльність.

Проблема уяви розглядалася в наукових працях представників філософської думки (Аристотеля, Геракліта, Парменіда, Платона, І. Канта, Е. Гусерля, А. Дудецького, Ж-П. Сартра, Є. Ігнат'єва, Л. Пономарьова, М. Кагана, Є. Караваєва, Л. Коршунової, В. Кудрявцева, М. Михайлова, О. Нікіфорової, М. Ніколаєва, Т. Рібо, Ю. Романенко, Т. Себар, В. Скоробогатова).

Мета статті – розкрити значення уяви в діяльності майбутніх учителів музики.

Властивості й характеристики особистості вчителя, основи психолого-педагогічної підготовки однакові для будь-якої спеціальності, вони знаходять своє конкретне втілення у спеціальній підготовці та методиці. На наш погляд, особливістю музично-педагогічної діяльності є наявність внутрішнього об'єднувального фактору – уяви, що становить самостійну категорію в структурі діяльності майбутнього вчителя музики.

Проблема уяви цікавить філософів з давніх часів. Так, у давньогрецькій філософії уява набула визначеності. Вона розглядається у праці Аристотеля “Про душу”, працях Геракліта, Парменіда, Платона і Плотіна. Проте їхні погляди на проблему відрізняються. Так, Геракліт, представляючи стихію, “не керовану логосом”, побоювався з приводу “зараження” розуму тілом; Парменід усі відчуття зводив до омани уяви.

Перша спроба аналізу уяви як різновиду того, що “здається” у процесі пізнання, що затемнює світло ідей, з’являється у Платона в діалозі “Теетет”, де він розглядає уяву як деякий тип відчуттів [7, с. 46]. У праці Аристотеля “Про душу” уява виступає як деякий “рух, що виникає від відчуттів у дії” [1, с. 56]. Таким чином, уява, за Аристотелем, може продовжувати існувати і при відсутності відчуттів, тобто уява набуває відносної самостійності від реального світу.

Однак усі античні філософи вважали уяву найнижчою здатністю душі, що не має нічого спільного зі справжнім пізнанням.

І. Кант переборює обмеженість розуміння уяви як психологічного відтінку основних джерел людського пізнання – відчуттів і мислення та характеризує її як одну зі “здібностей” [6, с. 511] людської свідомості. У нього уява набуває своїх основних характеристик, насамперед: трансцендентальна функція уяви, що є її умовою і приводить до визначення уяви як синтетичної здібності “зв’язування почуттєвих змістів, як універсального способу свідомої діяльності”; апріорність – “уява є здібність *a priori* визначати чуттєвість”; спонтанність, тобто “...здібність самостійно робити уявлення”; синтетичність, “синтез різноманітного” – одна з головних характеристик уяви; асоціативність – “...суб’єктивна й емпірична підстава відтворення відповідно до правил називається асоціацією уявлень”; продуктивність: “оскільки здібність уяви є спонтанність, я називаю її іноді також продуктивною здібністю і тим самим відрізняю її від репродуктивної здібності уяви, синтез якої підпорядкований тільки емпіричним законам”.

Слід також зазначити, що І. Кант однією з важливих характеристик уяви називає її здатність “...зводити різноманітний (зміст) споглядання в єдиний образ” [6, с. 511].

Поняття “образ” і образне мислення найбільш яскраво висвітлюють уяву як синтетичну здібність. У феноменології Е. Гусерля термін “уява” використано в контексті звичного поняття репродуктивної уяви, тобто образної свідомості, пов’язаної з психологічними законами асоціації.

Ж.-П. Сартр і Г. Башляр у межах своїх онтологічних концепцій уяви створили оригінальні теорії “образу”. Звертаючись до різних видів образної роботи свідомості (у Ж.-П. Сартра мова йде про візуальні образи відсутніх предметів, у Г. Башляра – про поетичні образи), вони роблять протилежні висновки про сутність образу. Згідно з Ж.-П. Сартром, уява є здатністю відновлювати той чи інший зміст образу. Він визначає образ як “специфічний акт свідомості, спрямований на відсутній або неіснуючий предмет” [8, с. 51]. Тому аналіз образної природи уяви у Ж.-П. Сартра стосується репродуктивного типу уяви, але не творчого. Концепція Г. Башляра, навпаки, підкреслює продуктивну сутність уяви, де поетичний образ виступає як результат “провокацій” матеріального світу.

У визначенні уяви В. Даль також підкреслює її образну природу: “...вселяти у видимий образ..., уявляти в образі” [4, с. 241]; “здатність зображувати подумки конкретні предмети й абстрактні”, а також дає розуміння того, де може знаходитися образ – як у почуттях, зображеннях, уявленнях, так і в абстракціях, думках суб’єкта, особистості.

Згідно з “Психологічним словником”, уява є психічним процесом, який виражається: 1) у побудові образу засобів і кінцевого результату предметної діяльності суб’єкта; 2) у створенні програми поведінки, коли проблемну ситуацію не визначено; 3) у продукуванні образів, що не програмують, а замінюють діяльність; 4) у створенні образів, відповідних опису об’єкта.

Сучасні дослідники С. Катречко, С. Борчиков, М. Михайлова, Т. Шехтер доповнюють картину образної природи уяви. Так, С. Катречко вважає, що терміни “образ”, “картинка” ми розуміємо як цілісності, це результат свідомості (розумової) структуризації того, що почуттєво сприймається.

Віртуальний світ, віртуальна творчість породила символічно-понятійні образи, які передають нематеріальні явища життя (швидкість, електричний струм). Досліджуючи можливості соціальної уяви, М. Михайлова стверджує, що уява – це наділення образом, формою, пред’явлення почуттєвому сприйняттю того, що до цього існувало безформне. Як бачимо, наведені формулювання значно розширюють сферу розуміння образної природи уяви, де почуттєве сприйняття в результаті розумової діяльності набуває певної форми. У мистецтві цією формою є художній образ.

Художній образ – головна значеннева складова мистецтва, де все має художньо-образний характер. Як і будь-яке інше мистецтво, музика оперує художніми образами. Музичний образ – це музично-узагальнене відтворення в музиці явищ дійсності. Так, в образі за допомогою типізації досягається вираження загального, істотного в конкретному, одиничному. Отже, музичний образ, який ми сприймаємо, є синтетичним продуктом діяльності уяви двох людських індивідуальностей – композитора і виконавця, у ролі якого виступає вчитель музики.

Ще однією характеристикою уяви, за І. Кантом, є її продуктивна здатність “зв’язування почуттєвих змістів, як універсальний спосіб свідомої діяльності” [6, с. 110]. Це підтверджують дослідження сучасних психологів.

С. Рубінштейн вважав, що емоційні процеси не можна протиставляти пізнавальним як зовнішні протилежності, що виключають одне одного. Самі емоції людини являють собою єдність емоційного та інтелектуального. Такої ж думки додержується і В. Додонов: “Емоції й мислення мають одне джерело й тісно переплітаються одне з одним у своєму функціонуванні на вищому рівні” [5, с. 37–38]. А. Брушлинський вважав, що в реальному пізнавальному процесі навіть абстрактні поняття й почуттєво-наочні елементи завжди функціонують тільки в єдності та взаємопроникненні [2]. Сучасні дослідження уяви спираються на ці наукові положення. Т. Себар вважає, що із сутнісних здібностей людини все визначається первинною здібністю продуктивної уяви, що виявляється в усіх сферах людського буття. Вона – єдиний корінь пізнавальної та художньо-творчої діяльності людини [9]. Такої ж думки і В. Скоробогатов який вважає, що пізнавальні й суб’єктивні образи уяви мають почуттєву форму [10].

Роль емоцій у процесі уяви досліджував Л. Виготський. Одну з функцій уяви Л. Виготський називає емоційною. Вона полягає в тому, що всяка емоція має не тільки зовнішнє, але й внутрішнє вираження. Отже, уява є тим апаратом, що безпосередньо виконує роботу наших емоцій [3]. Отже, уява завжди спирається на почуттєве сприйняття особистості, її емоції.

На зв'язок уяви з мисленням, пізнавальними процесами також вказує багато вчених. Є. Ігнат'єв характеризує уяву як процес безперервного мислення. В. Скоробогатов вважає, що пізнання й логічне мислення стали істотно визначати, детермінувати уяву, і в цьому – головна особливість людини сучасного типу [10]. Отже, емоційну забарвленість образів уяви визначають пізнавальні процеси та логічне мислення.

Образний світ уяви залежить від того практичного досвіду, яким володіє особистість. На це звертав увагу Л. Виготський, стверджуючи, що “діяльність уяви перебуває в прямій залежності від багатства та розмаїтості колишнього досвіду людини... Що багатший досвід людини, то більший матеріал, який використовує її уява [3, с. 10]”. Згідно з Л. Виготським, фантазія реальна, з одного боку, завдяки досвіду, яким володіє людина, з іншого – через пов'язані з нею емоції. Відповідно до принципів реальності фантазії він розглядає функції уяви.

Першу функцію Л. Виготський називає послідовною і вважає, що вона є найбільш важливою для педагога, тому що вивчення предметів не обмежується словесною розповіддю про них, а прагне проникнути крізь словесну оболонку опису в саму їх сутність. Відповідно, одна з головних методичних рекомендацій Л. Виготського полягає в тому, що вчитель повинен забезпечити наявність в особистому досвіді учня всіх тих елементів, на яких буде побудоване розуміння нової інформації [3].

Одним із засобів передачі досвіду виступає мистецтво, оскільки воно є формою передачі досвіду та засобом людського спілкування між соціальними групами, членами одного соціуму й безпосередньо між автором і глядачем, читачем і слухачем. Навчальна діяльність майбутніх учителів музики, в якій особистість відкриває щось нове для себе, багато в чому залежить від раніше засвоєного досвіду, знань і вмінь, тому що будь-який творчий винахід є комбінуванням по-новому колишніх даних. Отже, від того, яким досвідом буде володіти майбутній педагог, залежить наповнення змісту його уяви.

Для найбільш повної характеристики уяви, крім поняття “образ”, І. Кант вводить поняття “схема”. Оскільки образ є продуктом емпіричної здібності продуктивної уяви, а схема – почуттєвих понять, то схему він вважає найбільш сутнісною реалією уяви: “...завдяки схемі і згідно з нею стають можливими образи, але пов'язуватися з поняттями вони завжди повинні тільки за допомогою позначених ними схем” [6, с. 125]. Спираючись на формотвірну силу уяви, філософ визначив світ людини. Відповідно до його вчення, здібність продуктивної уяви відповідає за низку операціональних дій свідомості й цілеспрямовано розвивається у сфері мистецтва.

В. Скоробогатов стверджує, що без програми ніяка уява не може розгортатися [10]. Л. Клейн також стверджує, що людська діяльність програмується соціально, а мистецтво виступає як програма людської діяльності. У межах мистецтва, як зауважує С. Раппопорт, кожен художній твір несе в собі програму духовного впливу на своїх читачів, глядачів, слухачів. Ці висловлювання дають змогу зробити висновок про те, що програма будь-якого твору мистецтва, у тому числі музичного, при її освоєнні або розшифруванні стає програмою уяви індивіда й таким чином змінює його особистість, збагачує досвід. Отже, майбутній учитель музики виступає як співавтор, коли виконує музичні твори на уроці музики.

Висновки. Підсумовуючи сказане, можна стверджувати, що уява за своїми характеристиками може бути внутрішнім об'єднувальним фактором у діяльності майбутнього вчителя музики. Подальшого дослідження, на наш погляд, потребує більш глибоке вивчення можливостей відтворення образів уяви в художніх образах.

Література

1. Аристотель. О душе : в 4 т. / Аристотель. – М. : Мысль, 1976. – Т. 1. – С. 74.
2. Брушлинский А.В. Субъект: мышление, учение, воображение / А. Брушлинский. – М. : МПСИ : МОДЭК, 2003. – 406 с.
3. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Л.С. Выготский. – М. : Педагогика, 1991. – 480 с.
4. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / В.И. Даль. – М. : ТЕРРА, 1994. – Т. 1. – 420 с.
5. Додонов В.И. Эмоция как ценность / В.И. Додонов. – М. : Наука, 1971. – 432 с. Игнатьев Е.И. Воображение и его развитие в творческой деятельности / Евгений Игнатьев. – М. : Знание, 1968. – 86 с.
6. Кант И. Критика чистого разума / Иммануил Кант. – М. : Мысль, 1994. – 591 с.
7. Платон. Диалоги / Платон. – М. : Мысль, 1986. – 607 с.
8. Сартр Ж.-П. Воображаемое. Феноменологическая психология воображения / Ж.-П. Сартр. – СПб., 2001. – 88 с.
9. Себар Т.В. Продуктивное воображение в различных мировоззренческих модусах [Текст] / Т.В. Себар. – Воронеж : Центр.-Чернозем. кн. изд-во, 2002. – 140 с.
10. Скоробогатов В.А. Феномен воображения / В.А. Скоробогатов, Л.И. Коновалова. – 2-е изд. – СПб. : Союз, 2002. – 182 с.

МОРОХОВ О.О.

ФОРМИ РОЗВИТКУ ІКТ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Сучасний світ постійно змінюється та оновлюється, особливо помітні такі тенденції в інформаційному просторі. Кожного дня з'являється велика кількість інформації, яку людина прагне сприйняти, осмислити, переробити та використати в практичній діяльності. Сьогодні не кожна особистість достатньо володіє навичками роботи з інформацією, тому зараз важливо формувати такі навички ще в загальноосвітньому навчальному закладі, а далі їх удосконалювати. Ефективним засобом у такій роботі є інформаційно-комунікаційні технології (далі – ІКТ), які не лише відкривають доступ до великої кількості інформації, допомагають її отримати, використати, а й спонукають до розробки власного продукту [1]. Зважаючи на це, виникає необхідність підготовки спеціалістів у галузі освіти, котрі могли б активно використовувати ІКТ у своїй професійній діяльності.

Сучасне суспільство потребує інтенсифікації процесів передачі знань, вимагає більшої прагматичності в освіті, спонукає особистість до набуття досвіду, який втілиться у практичне його застосування [2]. Тому сьогодні особливої актуальності набуває проблема підготовки вчителя до використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі, бо лише кваліфікований педагог зможе забезпечити дитині доступ до якісних знань.